

קבלת תרומות מממשלת ארה"ב

בב"ב דף י' ע"ב איפריה הורמיו אימיה דשבור מלכא שדרא ארבע מאה דינרי לקמיה דר' אמי ולא קבלינהו שדרינהו קמיה דרבא וקבלינהו משום שלום מלכות שמע ר' אמי איקפד אמר ליה ביבש קצירה תשברנה כו' ורבא משום שלום מלכות ור' אמי נמי משום שלום מלכות דאיבעי ליה למפלגינהו לעניי אומות העולם ורבא נמי לעניי אומות העולם יהבינהו ור' אמי דאיקפד הוא דלא סיימוה קמיה, הרי מפורש דאין היתר לקבל מעכו"ם צדקה עבור עניי ישראל ולכן ר' אמי לא קיבל אפי' משום שלום מלכות ורק רבא חילק משום שלום מלכות לעניי עכו"ם, וגפסק כן ברמב"ם פ"ח מתנות עניים ה"ט ובשו"ע יו"ד סי' רנ"ד, וא"כ התרומות שמקבלים חנם מממשלת ארה"ב ומתחלק לישראל לכאורה אין היתר בזה. והנה לשון הרמב"ם בזה תמוה דכ' וז"ל: אסור לישראל ליטול צדקה מן העכו"ם בפרהסיא אם אינו יכול לחיות בצדקה של ישראל ואינו יכול ליטלה מן העכו"ם בצנעא הרי זה מותר ומלך או שר מן העכו"ם ששלח ממון לישראל לצדקה אין מחזירים אותו לו משום שלום מלכות אלא נוטלין ממנו וינתן לעניי עכו"ם בסתר כדי שלא ישמע המלך עכ"ל, ומקורו של הרמב"ם דאסור לקבל בפרהסיא מן העכו"ם הוא מגמ' סנהדרין דף כ"ו ע"ב דאוכלי ד"א פסולין לעדות ופרש"י מקבל צדקה מן העכו"ם ואמרו שם דדוקא בפרהסיא אבל בצינעא כשר לעדות, ולמד מזה הרמב"ם דבצנעא מותר לקבל דאם הי' אסור לקבל אפי' בצנעא, הי' פסול לעדות גם בצנעא, וטעם האיסור כ' שם רש"י משום דהוי חילול השם דמקבל צדקה מן העכו"ם ולכן רק בפרהסיא אסור אבל בצנעא ליכא חילול השם, אלא דצריך להבין שי' הרמב"ם, הרי כאן בגמ' ילפי' איסור אחר לקבל צדקה מן העכו"ם משום ביבש קצירה תשברנה וא"כ אין הבדל בזה בין בצנעא לפרהסיא ואדרבא עיקר צדקה הוי בצנעא ואז שחרם יותר גדול וא"כ למה התיר הרמב"ם לקבל צדקה בצנעא מן העכו"ם נהי דליכא חילול השם אבל איכא איסור דביבש כו' וכבר תמהו כן על הרמב"ם בסמ"ע ובט"ז יו"ד סי' רנ"ד ע"ש, אבל עכ"פ יוצא דיש איסור נוסף לקבל בפרהסיא צדקה מן העכו"ם והוא חילול השם א"כ יש עוד איסור בנידון דידן שהוא בפרהסיא ידוע לכל דמקבלים כעין צדקה והרי זה חילול השם, אם לא שכאן גם איכא ההיתר בצד דאם אי אפשר לו לקבל בצנעא ואינו יכול לחיות בצדקה של ישראל מותר.

והנה בעצם צריך להבין גמ' דידן דרבא קיבל הצדקה וחילקה בסוף לעניי עכו"ם וא"כ אין בזה משום ביבוש קצירה תשברנה, א"כ לשם מה צריך בכלל ההיתר של שלום מלכות דמפורש בגמ' דרק משום שלום מלכות קבלם ולולא זה לא הי' מקבל וכמו ר' אמי שלא רצה לקבל בכלל, ומה איסור יש בזה אם בסופו של דבר לא נהנו מזה עניי ישראל וכבר העיר בזה בקובץ שעורים

ויצא לרון אם ב"נ מצוה על מצות צדקה, וא"כ י"ל דב"נ מצווה על מצות צדקה ולכן אם עניי עכו"ם קבלו הצדקה ג"כ מקיים בזה המצוה העכו"ם ולכן אסור לישראל לסייע בזה שהעכו"ם יקיים מצות צדקה ע"כ ה"א אסור בכלל לקבל ורק משום שלום מלכות קבלו, וכדי למעט זכותם חלקו לעניי עכו"ם ע"ש, אמנם נראה שזה לא מספיק עדיין, מלבד שיש ספק גדול בזה אם עכו"ם מצווה על מצות צדקה, אבל אפילו אם נאמר כן לא שייך בזה איסור כלל לקבל ממנו ולחלקם לעניי עכו"ם, דדוקא אם רוצה העכו"ם לחלקם לעניי ישראל וזה בידינו שלא לקבל אז אסור לקבל ממנו כדי להרבות זכותו וע"ז נאמר ביבוש קצירה כו', אבל לחלק לעניי עכו"ם זה לא בידינו לעכבו מזה כי אם המלך רוצה לחלק לעניי עכו"ם מי יכול לעכב בעדו וא"כ אדרבא בזה שאנו מחלקים לעניי עכו"ם ממעטין זכות כי מצוה בו יותר משלוחו ועכ"פ לא שייך בזה האיסור דיבוש קצירה תשברנה, וא"כ צריך להבין למה צריך ההיתר של שלום מלכות.

ונראה הנה בדעת כהן למרן הרב זצ"ל סי' קל"ב גשאל אם מותר לקבל חלק מהצדקה הכללית שיש להנכרים שרוב ממונם מהממשלה בשביל קופת הצדקה של ישראל דאולי הך דינא דאין מקבלין צדקה מהנכרים שייך רק ביחיד המקבל ולא ברבים המקבלים, ורצה הרב זצ"ל לכאורה להוכיח דאין איסור כשרבים הם המקבלים מהא דהקשו בתוס' לעיל דף ח' מגמ' ערכין דף ו' דאמרי' שם דקבלו שרגא מההיא טייעא הא אסור לקבל צדקה מן העכו"ם, ותירצו דשאני נדבה לבית הכנסת דזה מותר דילפי' מאיש איש דנודרים ונודבים כישראל וביה"כ הוי כמו קרבן ורק צדקה אסור לקבל, ותמוה למה הקשו דוקא מההיא טייעא ולא ממה שאמרו שם מקודם עכו"ם שנדב מגורה או נר לביהכ"נ עד שלא נשתקע שם בעליה אסור לשנותה משנשתקע שם בעליה מותר לשנותה וקשה איך אפשר בכלל לקבל מגורה מן העכו"ם הא אסור לקבל צדקה מן העכו"ם, ואמנם ג"כ יתירצו דשאני ביהכ"נ דמותר, וע"כ משום דאם רבים הם המקבלים אין איסור בדבר וסתם ביהכ"נ הוי של רבים ולכן לק"מ משם, אבל בההיא טייעא דנדב לבי כנישתא דרב יהודה משמע דהוי בהכ"נ פרטי של רב יהודה וע"ז שפיר הקשו הרי אסור לקבל צדקה מן העכו"ם, ע"ש, וא"כ לפי"ז אם נאמר דרבים המקבלים ליכא איסור ממילא יש היתר לקבל צדקה מממשלת אה"ב כיון דהוא ניתן לרבים להאומה בכלל ולא ליחידים.

אמנם הרב זצ"ל דחה זה ואדרבא הוכיח מכאן להיפך דרבים המקבלים ג"כ אסור, שהרי הביהכ"נ בודאי לא ה"י פרטי של רב יהודה, רק גקרא על שמו של ר"י ונמסר לרבים, שהרי אמרו שם דרבא רצה לשנות וכשמת רב יהודה גולד רבא כדאמרי' בקדושין דף עב: וא"כ ע"כ ר"י כבר לא ה"י אז בחיים ולא ה"י שלו ונמסר לרבים ורק גקרא על שמו, וכן מדאמרי' שם דשנייה חזני דפומבדיתא ואם ה"י ביכ"נ פרטי של ר"י או של יורשיו מה כוחם של חזני דפומבדיתא לשנות וא"כ שפיר הקשו תוס' למה קבלו מן העכו"ם ואם נאמר דברבים אין איסור לא ה"י מקשים מידי וע"כ דגם כשרבים הם המקבלים אסור, וכן מוכרח הדבר ממה שתי' דנדבה לביהכ"נ הוי כמו קרבן דילפי' דמותר לקבל

מהם, והנה קרבנות לא שייך ליחיד, דמה שייך ליחיד, וכהנים משלחן גבוה קא זכו, וא"כ אין לנו רק דלרבים מותר לקבל מהם נדבה, אבל מגיין לנו דגם ליחיד מותר לקבל, אולי ע"ז יש איסור כמו בצדקה וע"כ דבית הכנסת של ר"י הוי כבר של רבים וע"כ שפיר ה' מותר לקבל כמו שמקבלים קרבנות מהם, והא דלא הקשו התוס' מהא דעכו"ם שגדב מנורה כו' משום י"ל דאה"ג דאסור לקבל מהם, ורק דהגמ' משמיענו דאם אירע שקבלו מהם באונס או משום שלום מלכות אימתי מותר לשנותה ואימתי אסור לשנותה, אבל מההיא טייעא, דהוי מעשה רב ולא ה' משום שלום מלכות כמ"ש התוס' שפיר הקשו איך קבלו ממנו.

והנה לכאורה יש להוכיח דברבים ליכא איסור לקבל צדקה מן העכו"ם, עפ"מ שהקשה בחכמת שלמה מהגאון ר' שלמה קלוגר זצ"ל על יו"ד סי' רנ"ב בהא דאמרי' לעיל דף ד' ובבא בן בוטא איך נתן עצה להורדוס לבנות ביהמ"ק הלא דניאל נענש משום שנתן עצה לנבוכדנצר כו', ומה קו' היא הלא דניאל נתן עצה לנבוכדנצר שיתן צדקה לישראל שזה איסור גמור לקבל מן העכו"ם צדקה וע"ז נאמר ביבש קצירה תשברנה וגורם בזה שמאריך הגלות ע"כ שפיר נענש, משא"כ בהורדוס שבנה ביהמ"ק בזה הוי כמו קרבן שמותר לקבל מהם נדרים ונדבות ונשאר בצע"ג ע"ש, אבל אם נאמר דרבים המקבלים צדקה מותר לק"מ, דודאי דניאל יעץ לנבוכדנצר שיתן צדקה לכלל ישראל לא ליחידים ובזה הרי אין איסור לקבל וליכא כאן ביבש קצירה, ואעפ"כ נענש משום שאסור ליעץ לגוי לעשות מעשה טוב א"כ קשה למה יעץ בבא בן בוטא לבנות ביהמ"ק אף שמותר לקבל מהורדוס אבל אין ליעצו לעשות מעשה טוב, אמנם יש לדחות רא"י זו, דאמנם ברבים ג"כ יש איסור לקבל ואפ"ה קו' מעיקרא ליתא, דהא דמותר לקבל קרבנות זה דוקא קרבנות וכדומה, אבל לבנות ביהמ"ק בודאי שאסור לקבל מן העכו"ם וסוגיא מפורשת היא דאפי' אבן אחת אין מקבלין מהם ופסוק מפורש הוא דלא לכם ולנו לבנות בהמ"ק ופסק כן הרמב"ם בפ"ט ממתנות עניים דאין מקבלין מעכו"ם נדבה לבנות חומת ירושלים ע"ש.

והנה בהגהת אשרי כאן כ' דשאל מרבו מה נ"מ יש בזה דמותר לקבל קרבן מעכו"ם ואסור לקבל צדקה מהם דכמו דדרשי' מאיש איש דמותר לקבל קרבנות מהם דנאמר דגם צדקה מותר לקבל מהם, והשיב לו רבו דצדקה מכפרת וע"כ אסור לקבל מהם כדי שלא יהא להם כפרה שע"ז תמשך מלכותם משא"כ קרבן נדר ונדבה דאינו מכפר מותר לקבל מהם, והנה בעל פנים מאירות בספרו כתנות אור עה"ת פ' ויקרא תמה על הג"א אם צדקה מכפרת א"כ איך אמרי' לעיל דף ח' דממשכנין על הצדקה הלא אמרי' לקמן דף מ"ח דהא דכופין אותו בקרבנות עד שיאמר רוצה אני כ' תוס' דוקא בנדר ונדבה שאינן מכפירים אבל בחטאות ואשמות קיי"ל דאין ממשכנין משום דלכפרה אתיא, ואם צדקה מכפרת הוי כמו חטאות ואשמות דאין ממשכנין ואיך אמרו לעיל דממשכנין על הצדקה, ובמראית העין לחיד"א על ב"ב כ' דחכמי אשכנז השיבו עליו דהוי כאן גמ' מפורשת בסוגיין דצדקה מכפרת אמר להם ר' יוחנן בן זכאי כשם

שהחטאת מכפרת על ישראל כך צדקה מכפרת על אומות העולם, והשיבו די"ל דרק לעכו"ם מכפרת צדקה לפי שאין להם חטאת אבל לישראל באמת צדקה לא מכפרת וע"כ שפיר ממשכנין על הצדקה דלישראל אין צדקה מכפרת, אמנם לא ניתן להיאמר דבר זה כלל שהצדקה אינה מכפרת לישראל, שהרי מפורש אמר כן ר"י ב"ז באבות דר"נ פ"ד דריו"ח ור"י הלכו בדרך בכה ר' יהושע על חורבן ביהמ"ק ואמר לו ריו"ח למה אתה בוכה והשיב ר"י מקום שמכפר על עוונותיהם של ישראל חרב ולא אבכה, והשיב לו ריו"ח דאין צריך לבכות משום דיש לנו דבר אחר שמכפר והוא הצדקה ע"ש, הרי מפורש דצדקה מכפר גם על ישראל דאם רק לעכו"ם מכפר במה גיחמו, אלא דקו' הכתנות אור לא קשה עפ"מ שהקשו כבר התוס' שם דכל מ"ע שמתן שכרה בצדה, אין ב"ד מוזהרין עליו ואיך כופין על הצדקה ותי' כמה תירוצים וא"כ גם קו' הכתנות אור מתורץ דהיכא דאיכא לאו כופין אף שמכפר.

והנה מעיקר שאלת הג"א הוכיח מרן הרב זצ"ל דגם ברבים המקבלים צדקה אסור משום ביבוש כו' דאם נאמר דכל האיסור הוא רק ביחיד המקבל וברבים מותר, א"כ לא שאל כלום דגילף צדקה מקרבנות דמותר, הרי בקרבנות לא שייך ליחיד כג"ל והוי רק לרבים וא"כ אה"נ דבצדקה לרבים מותר כמו בקרבנות וביחיד דאסור בצדקה לא מצינו דוגמתו בקרבנות שיהא מותר דלא שייך קרבן ליחיד, וע"כ דגם ברבים המקבלים צדקה מן העכו"ם איכא האיסור ולכן שאל מ"ש מקרבנות דהוי לרבים דמותר, וכן מוכח מסוגיא דב"ב, שהרי ר' אמי ורבא היו ראשי העדה ומחלקי צדקה לרבים וה"ל קבלת רבים וכתא דאמר ר' יוסף ב"ק דף ל"ו ע"א אנן יד עניים אנן, וק"ו בסוגיא בדף ח' בב"ב שם דשדרא ארנקא דדינרי קמי' דר"י שעל זה ג"כ מקשו תוס' מאיסור קבלת צדקה מן העכו"ם ורב יוסף הלא מפורש הדבר שגבאי צדקה ה"י, ועוד דויל בחר טעמא משום ביבוש קצירה תשברנה וחשוב כמאריכין את הגלות ובזה בודאי אין חילוק בין יחיד לרבים ואדרבא מצוה דרבים בכ"מ היא יותר גדולה והזכות היא יותר גדולה כהא דברכות מ"ז ע"ב מצוה דרבים שאני ואיכא יותר משום ביבוש קצירה תשברנה, ובסוף חידוש מרן הרב זצ"ל להיפך. דדוקא ברבים המקבלים איכא איסור דביבוש כו', אבל ביחיד דאין זכותם רב ליכא כלל האיסור של ביבוש כו' ורק משום חילול השם אסור ליחיד לקבל צדקה מן העכו"ם ומבואר בזה שפיר דברי הרמב"ם שכ' דדוקא בפרהסיא אסור לקבל צדקה מן העכו"ם אבל בצנעא מותר, והיינו משום דזה מיירי ביחיד המקבל דאז ליכא כלל משום ביבוש קצירה תשברנה, דאם ה"י שייך גם ביחיד ביבוש כו' אז אדרבא בצנעא חמור יותר דעיקר צדקה הוא בצנעא, וע"כ דביחיד ליכא כלל משום ביבוש קצירה תשברנה ורק משום חילול השם אסור וע"כ זה רק בפרהסיא אבל בצנעא ליכא חילול השם, ובזה מבואר שפיר הגמ' לשם מה צריך ההיתר של שלום מלכות אם בסופו של דבר חילק רבא הכסף לעניי עכו"ם, והוא משום דברבים המקבלים איכא שני איסורים באמת, א' משום ביבוש קצירה תשברנה וב' גם משום חילול השם אם הוי בפרהסיא ומפורסם כמו בעובדא דרבא, ואף דלכאורה ענין חילול השם הוא משום

אוצר החכמה

דהישראל מבוזה עצמו שמקבל צדקה וזה לא שייך אם נותן לרבים וע"י גבאי דהוי דרך כבוד, אמנם נראה דאדרבא עצם הדבר שרבים מישראל זקוקים לצדקה מן העכו"ם זה גופא הוי חילול השם שישראל הם בגלות ובמצב ירוד כזה, ולכן אף שחלקם לעניי עכו"ם ואין כאן האיסור בביבוס קצירה תשברנה, אבל עדיין איכא כאן חילול השם. שהרי מה שחלקם לעניי עכו"ם הוא בסתר כמו שכי' הרמב"ם שלא ישמע המלך, וא"כ העולם חושב שבאמת מגיע הכסף לעניי ישראל ויש בזה משום חילול השם, ואולי משום זה גופא אפי' ר' אמי לא ידע שחילקו לעניי עכו"ם משום דזה נעשה בסתר וא"כ אילולי שלום מלכות לא הי' צריך לקבל כלל ולגרום חילול השם, ורק משום שלום מלכות קבלו, וכדי למעט זכותם ולא לעבור על ביבוס קצירה תשברנה חלקו לעניי עכו"ם, אמנם הרב זצ"ל שם דעתו אחרת וקבע דברבים ליכא כלל חילול השם כיון דנותן דרך כבוד ורק ביחיד איכא חילול השם מה שמבוזה עצמו בקבלת הצדקה ובמקום דאיכא איסור חילול השם ליכא איסור דביבוס קצירה כו' ובמקום דאיכא ביבוס כו' ליכא חילול השם ע"ש, לכן י"ל עפ"ד התוס' דף ח' ע"א דאסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של גוי ורבא שחלק לעניי עכו"ם הוא משום דהעכו"ם יודעים שישראל מחלקין לעניי עכו"ם כדאמר' בגיטין דף ס"א מפרנסים עניי עכו"ם עם עניי ישראל משום דרכי שלום ע"ש, וא"כ י"ל דבכ"ז לחלק כל הכסף לעניי עכו"ם ולא להשאיר כלום לישראל באמת יש בזה קצת איסור וגניבת דעת ואלולי שלום המלכות לא היו צריכין לקבל כלל ולחלק הכל לעניי עכו"ם מה שדעת הנותן לא הי' כן דהכל ינתן לעניי עכו"ם אף שידוע דמפרנסין עניי עכו"ם כו' אבל לא לחלק להם הכל, דאז אינו צריך לגבאים משלנו כמובן, וע"כ רק משום שלום מלכות הי' מותר לקבל ומשום ביבוס קצירה תשברנה א"א לחלק לו לישראל, ואיסור גמור של גניבת דעת אין כאן כיון דבכ"ז יודעין העכו"ם דמפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל.

היוצא מדברינו דעיקר האיסור של ביבוס קצירה תשברנה הוא דוקא ברבים המקבלים וא"כ צריך להבין ההיתר לקבל תמיכה מממשלת אה"ב דישראל בזה משום ביבוס קצירה תשברנה.

אמנם נראה מכמה טעמים שמותר לקבל ואין בזה איסור ולהיפך אפי' למצוה יחשב לפי איזה טעמים שיתבארו להלן: א. עפמ"כ הרב זצ"ל שם לשאלה הנ"ל דודאי יש שם בעיר ישראלים שהם מתנדבים לקופה הכללית ואם כן הדבר אין מקום לספק כלל שאין שום חשש איסור לקבל מקופה זו לצורך קופת ישראל שהרי תוספתא ערוכה היא בגיטין פ"ה וכ"ה בירושלמי שם פ"ה ה"ט עיר שיש בה נכרים וישראל הגבאים גובין משל ישראל ומשל גויים ומפרנסין עניי ישראל ועניי גויים, ולא נחת חד תנא לומר שצריך לחשוב אם הגויים נותנים יותר בערך יעשו ע"ז חשבון משום איסור קבלת צדקה מן הגויים, אלא ודאי כיון שהוא ענין משותף לישראל ונכרים מטילין לתוך הכיס לא שייך כלל לא משום ביזוי ולא משום ביבוס קצירה כו' אמנם אפי' אם הי' מזדמן הדבר שלא יתנו ישראל כלל לקופה הכללית הלא כתב כת"ר שישראל משתתפים גם בהכנסת הממשלה ומי יוכל ליתן ע"ז קצבה כמה שוה הכנסתו

מח"נ 1234567

של ישראל להממשלה בממונם ובגופם ובנפשם ובכשרונותיהם א"כ חשוב חלק גדול מן ההכנסה של ישראל בכל גוני ואע"פ שהגוים הם הרוב אין בכך כלום שהרי קיי"ל דממונא לא בטיל כדאמרי' בביצה דף ל"ח ע"ב וכו' עכ"ל ע"ש שהאריך בזה, א"כ בודאי שדבר זה שייך גמי בנידן דידן שהרבה מאחינו בג"י גרים בארה"ב ומשלמים מסים לממשלה ואף שהם המיעוט בכמות אבל אין לשער האיכות כמו שכ' הרב זצ"ל בכשרונותיהם וכו' דממונא לא בטיל ע"כ בודאי שאין כאן איסור ביבוש כו'.

ב'. ע"פ הט"ז ביו"ד סי' רנ"ד סק"ב וז"ל ונראה לי שאין שייך ביבוש קצירה אלא כשהעכו"ם מכוון דוקא לעניי ישראל ובזה מייקר שם ישראל בזה יש זכות גדול כו' משא"כ שהעכו"ם אין כוונתו דוקא על ישראל אלא הוא מצד טבעו רחמן על כל הפושט יד אין זכות גדול ולית ביה משום ביבוש קצירה כן נ"ל עיקר עכ"ל, וא"כ בנידן דידן בודאי שאין כוונת אה"ב לחלק לישראל אך ורק משום שאנו ישראל, שהרי הם מחלקים לכל העולם כולו סיוע ותמיכה לפי גימיקיהם וטעמם וזה לא מיוחד לישראל באשר הוא ישראל א"כ אין בזה איסור כלל.

ג'. אין האיסור אלא כשנותן בדרך של צדקה ומיוחד לעניים, אבל אם נותן בדרך של כבוד ומתנה ולא בצדקה אין כאן איסור כלל וכמו שכ' הרב זצ"ל שם להוכיח מגמ' ע"ז דף ר' ע"ב ע"ש, וא"כ בנידן דידן התמיכה גיתן לכלל ולאו דוקא מיוחד לעניים והוי כמו מתנה ולא צדקה וע"כ אין איסור בזה.

ד'. נראה לחדש דהאיסור ביבוש קצירה הוא משום דמאריכין את הגלות ¹²³⁴⁵⁶⁷ זה דוקא שאין לישראל מדינה עצמאית וכל עם ישראל הם בגלות ממש תחת שלטון העכו"ם אז האיסור הוא שע"ז לא תמשך מלכותם וממילא הגלות נמשך, אבל עכשיו שיש לנו מדינה עצמאית אף שהרבה מישראל נמצאים עוד בתפוצות אין בזה האיסור כלל שמאריכין הגלות בזה, ואדרבא כל מה שמדינת ישראל מתחזקת יותר ע"י מתן תמיכה ושוקקים לה לפי מצבינו הרי יש בזה לקצר הגלות כי חיוק המדינה הוא שלב בתהליך לגאולה השלימה וא"כ להיפך למצוה עוד יחשב ולא לאיסור.

ה'. והוא הטעם העיקרי, דכל השאלה הנ"ל הי' שייך אם ישראל הי' במצב של שלום ושלוה ככל האומות או שייך לפלפל בזה אם מותר לקבל צדקה מן העכו"ם אן אסור, אבל לפי מצבנו אנו כיום, שאין לו דוגמא בכל העולם כולו שמדינת ישראל נתונה בסכנה של שמד מצד אויביה הרבים המקיפים אותה מכל עבר, אוי כל תמיכה וסיוע באיזה צורה שלא תהי' יש בה משום פקוח גפש של הכלל והצלת הכלל ובפרט המדינה כולה אין לך דבר שעומד בפניה ולא י"ט הוה אמינא אפילו של איסור של ביבוש קצירה תשברנה בנידן דידן וכל דברינו אינם אלא לפלפולא והקב"ה חדי בפלפולא דאורייתא. ויהיו הדברים רשומים לזכרו של תלמידנו היקר האי גברא רבא הרב ר' יעקב כהן זצ"ל אשר כל ימיו עסק הרבה במתן צדקה בסתר לאין שיעור, אשר מקרבת את הגאולה ונוכה בקרוב לגאולה השלימה ובתחית המתים אמן.

בענין עדות שאי אתה יכול להזימה בדיני ממונות

א

הש"ך (חו"מ ל"ז סט"ו) דן אם לאחר תקנ"ח שבדיני ממונות אי"צ דו"ח, אם צריך עכ"פ שתהא זו עדות שאתה יכול להזימה. ופשוט לו לש"ך דמצד דין תורה שגם בממון צריך דו"ח, ודאי דצריך עדות שאילה"ז כמו בדי"נ. ומסקנתו שגם לאחר תקנ"ח הנ"ל שאין חוקרים העדים בדי"מ אין זה אלא מפני שמניחים דמסתמא יודעים באיזה יום ובאיזו שעה הוא ולא בעינן שיעידו בפירוש בענין שתהא ראוי להזימה. אבל אם ידענן בודאי שאין יודעים באיזה יום ובאיזה שעה והו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה לאו עדות היא. עכת"ד.

^{אוצר החכמה} ובנוב"י (א"ע סי' ע"ב סתירת היתר ראשון ד"ה עוד נ"ל בכוונת דברי הרא"ש וכו') נחלק על הש"ך מכל וכל. בהגהה שם מוכיח דאחר תקנ"ח עכ"פ ודאי דאין צריך עשאלה"ז. ובפנים התשובה שם מוכיח שגם מעיקר דין התורה, אם אמנם צריך בדי"מ דו"ח, מ"מ אי"צ עדות שאילה"ז. ונבא בזה בע"ה לדון בראיות הנוב"י נגד הש"ך, הן בעיקר דין התורה, והן לאחר תקנ"ח.

ב

ז"ל הנוב"י (שם בגוף התשובה):

והנה בסנהדרין דף ל' פליגי ריב"ק ורבנן בעדות מיוחדת, ואח"כ פליגי, ר' נתן ורבנן אם שומעין דבריו של זה היום וכשיבא חבירו אפילו למחר שומעים דבריו. ומסיק במאי קמיפלגי אב"ע קרא אב"ע סברה וכו'. והנה קיי"ל כר"נ דשומעין דבריו של זה היום וחבירו אף לאחר זמן, עיין ברמב"ם פ"ד מה' עדות ובטור חו"מ ובשו"ע סי' ל'. ובב"ק דף כ"ד מקשה הגמרא אטו אנו ידענן דכל דקאי בבי דינא לאסהודי קאתי, ומשני שבאו רצופים א"נ דרמוזי רמוזי. והנה בעדים שבאו זה היום וחבירו לאחר זמן ודאי זה שבא ראשונה אינו מתחייב דמצי למימר אנא מי ידענא שיבא עוד אחד אחר כמה ימים לאיצטרופי, אני לחייבו שבועה באתי וכו' וכו'. ועי' בסנהדרין דף מ"א ע"א מימרא דר' חנן בעדי נערה המאורסה עי"ט. וא"כ קשה כיון דהעד אינו מתחייב בהזמנה, א"כ האידך מתחייב האי ממון עפ"י עדותו, הא הו"ל עדות שאילה"ה וכי תימא דזה מדרבנן מטעם נע"ד, ומשו"ה מצטרף עדותם אחר כמה ימים, ז"א דהא בקרא פליגי, וא"כ פלוגתייהו בדין תורה, וא"כ מדאורייתא לא בעינן עדות שאי"ל וכו'.

ובטעם הדבר דלא ילפינן ממשפט א' דבעינן עדות שא"ל כמו בדי"נ כ' שם וז"ל: דודאי לא קאי קרא דמשפט א' אד"מ לענין עדות שא"ל, דהרי חזינן דעדות שא"ל ג"כ מועיל לממון, דלשבועה מיהא איתא כי היכי דכתבו התוס' דלא קאי לענין עדות מיוחדת משום דלשבועה איתא, הוא הדין והוא הטעם לעדות שא"ל. ולפעמים מתחייב אפילו ממון גמור ע"י ע"א, כגון כמה דינים שא"י להשבע ומשלם. א"ו דלא בעינן בד"מ עדות שא"ל כלל וכו' עכת"ד.

ג

ולענ"ד אין מזה ראייה כלל וכלל. דאין ע"א יכול לומר שלא בא אלא לחייב שבועה, כי מ"ה ירויח ה"ה אם ישבע, וכן אין זה שמעיד נגדו ונפסד בזה שיסבע. וע"כ ברור שכל עיקר עדותו לא באה אלא לחייב ממון והיינו — אם שיהא בזה דין שא"ל"מ, או שלא ירצה להשבע וישלם. ואינו דומה להא דסנהדרין מ"א, דחתם על כל פנים נצרכת עדותם גם בכדי לאוסרה על בעלה. משא"כ בנידוננו שחייב שבועה אין בו מן ההפסד ולא מן הרויח, וע"כ לא יכול העד להסביר עצמו שלא בא אלא לחייב שבועה. וכן מש"כ דלא ילפינן ממשפט א' לענין עדות שא"ל, משום דע"א דאתי לשבועה ג"כ מביא לפעמים לידי חיוב ממון כשא"ל"מ, ומ"מ העד כשיוזם הרי לא יחוייב. אין זה אלא לפי שיטתו דע"א יכול לומר שלא בא אלא לשבועה. משא"כ לפמ"ש דע"א כל עיקר עדותו ודאי שהיא מכוונת לחייב הנתבע בממון. אם אמנם כשהנתבע ישלם מפני שלא ירצה להשבע אין לחייב הע"א בממון, אך זהו מפני שבצ"ע עדותו לא היה חייב זה, והוא כלא נגמר הדין. אבל אם יתחייב ממון מדין שא"י לישבע, אה"נ דאם יוזם יתחייב ממון. כי כנ"ל א"י לומר שלא בא לחייב ממון. כי העד ודאי כל עיקר עדותו לא היתה אלא בכדי שהלה יתחייב ממון, ולא רק שבועה.

וכ"כ במנ"ח (סי' תקכ"ד) להוכיח מהרמב"ם מה שנסתפק בקצוה"ח שאם יש בעדות הע"א לחייב ממון מצד חיוב שבועה וא"ל"מ, גם ע"א מתחייב ממון כשיוזם. ואפילו לפי ספיקו של קצוה"ח (סי' ל"ח ה') אין זה אלא משום „דכאשר זמם בשני עדים כתוב“. היינו שעיקר חיובו מכח פסק בי"ד אינו אלא לשבועה, דלשבועה קם ואינו קם לממון. אבל אי"ז מפאת שלא נתכוין לכך. וע"כ כשבא ע"א אח"כ, דילפינן מקראי שמצטרפים וע"ז, שפיר שייך בזה דין הומה, דלפטור עצמו בטענה. שלא כיון אלא לשבועה אינו יכול וכנ"ל, דודאי כל עיקר כוונתו לא היתה אלא כדי שהלה יתחייב ממון.

ומעתה דברי הש"ך שרירים וקיימים, דודאי ילפינן ממשפט א' גם לענין דבעינן עדות שא"ל בד"מ, כשם שלמדים מזה עיקר הדין של דו"ת. ואין מקום לדיון אלא לבתר תקנ"ח.

ד

וע"כ בגוב"י בתנהגות וז"ל:

א"י מש"כ הש"ך דלדעת הנמוק"י בעינן בד"מ עדות שא"ל תמוה לי. דהנה בפי' חזקת הבתים עלה דמתני' היו שניים מעידים אותו בראשונה וכו' והן

עדות אחת להזמה. והקשה הנמוק"י וכו' אם אחר שנגמר הדין א"כ כבר הרי החזיקוהו בקרקע והוי כאשר עשה. ותירץ בשם הריטב"א דאירי דאינו באותו שדה וכו'. וא"כ איס"ל להנמוק"י דבעינן בד"מ עדות שאתה ילה"ן, א"כ לא משכחת עדי חוקה שיועיל כי אם כשאין המחזיק באותה שדה, דאל"כ כיון שאין העדים משלמים כשיוזמו אין עדותם מועיל דהו"ל עדות שא"א ילה"ן, וא"כ קשיא כמה סוגיות במס' ב"ב דף כ"ח ע"ב שהוא דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי ביתא וכו' א"ל זיל ברור אכילתך. וקשיא במה יברר, והלא כל עדים שיביא לא יועיל כאן כשהוא באותו בית וכו' וכו', א"ו דלא בעינן כלל בדי"מ עדות שאילה"ן וכו' עיי"ש.

והיינו דמסוגיות אלה חוינו עכ"פ שמקבלים עדות אעפ"י דאם יוזמו לא ישלמו ממון לשיטת הריטב"א משום דהוה כאשר עשה, כיון שהמדובר שיחשב באותו בית או שדה. ומוכח שעכ"פ לאחר תקנ"ח שביטלו דו"ח בדי"מ, אי"צ גם לעדות שאילה"ן.

ה

אכן ע"י מנ"ח (סי' הנ"ל) שכי' לחדש דגם בגוונא דאיכא כאשר עשה בדיני נפשות, וכן בדי"מ לאותה שיטה (הריטב"א) דגם בממון שייך כאשר עשה, יתחייבו העדים מלקות מדין, לא תענה". וכמו בעדות על ב"ג וב"ח ריש מכות שלוקים מכח לאו זה. כמו כן בכל מקום שאין מתקיים בהם כאשר זמם מתחייבים מלקות מכח, לא תענה".

וא"כ הרי לק"מ הערת ההגהה הנ"ל, דבכל הני הרי ילקו, והוה שפיר עשאי"ל, דמלקות חמור מממון. ועדיף ממה שכתבו התוס' ריש מכות שם לענין עדות בב"ג וב"ח שמתקיים בהם עשאי"ל ע"י שלוקים, וכש"כ בהא שהיא עדות ממון שבוה שלוקים הוה שפיר ילה"ן (וע"י בגליון הש"ס לרע"א שהקשה על תרוץ ב' של התוס' ריש מכות. ולעג"ד הא דמיאן חירוף הב' לקבל תרוץ א' הא משום דמאן לימא לן דמלקות שקולים בגד מה שרצו לפסול אותו בב"ג וב"ח. אבל בעדות ממון, דמלקות חמור, דמשו"ה במלקות וממון לוקה ואינו משלם ודאי בהא דלוקה מתקיים שפיר כאשר זמם כיון דנידונים בחמורה).

ו

אלא שלכאורה יש להביא ראיה שלא כהמג"ח. דבכתובות דף ל"ג אמר אב"י עדים זוממים לא יתכן שיצטרכו התראה דא"כ לא הוי כאשר זמם. ופריך מב"ג ובי"ח שהחזיק הוא לא, מכאשר זמם שיצטרכו התראה ומתוך כתיב משפט א' שמזה למדים שב"ג וב"ח דינם כמו בשאר עדות. וברש"י שם, כ' כיון דברוב עדות אי"צ התראה גם בעדות ב"ג למדים מהם. וכונת רש"י נראית דאם לא כן, היה אפשר ללמוד להיפך דמהא דבעדות ב"ג ודאי דצריך התראה נלמד ממשפט אחד גם. לשאר עדות, דגלי קרא ד... בהא להתקיים, כאשר זמם". ומסתה אי נימא דכל היכא דאיכא כאשר עשה לוקה, והוה מצד הלאו ד, לא תענה" וכו'ל, א"כ הרי פשוט דהני גמי דלא מכאשר זמם, בענשים צריכים התראה. א"כ אין כאן רוב עדות: שא"צ התראה, ואמאי ילפינן לעדות ב"ג ובי"ח דלא בעי התראה ממשפט א'. אלא מוכרח מזה דב, כאשר עשה" אין

מלקות דממילא עדות דב"ג וב"ח (וכן אותם אידך שנמנו בראש מסכת מכות) ילפינן ממשפט אחד דרוב עדיות לא בעו התראה. ומ"מ צ"ע, דמצד הסברה לכאורה נכונים דבריו של המג"ח.

ז

ויש לנו לעיין היטב בדברי הסוגיא דהתם. דבחינושי רע"א שם מקשה במה דאביי הדר ביה מקושייתו על רבא (שהקשה דיתכן שיתרו בהם תכ"ד) ומסיק דעדים זוממין אי"צ התראה. דבפשטות הדברים נראה שבא לקיים דברי ר' אלעזר שרבא בא להסבירם אלא שאביי מסביר אותם מטעם אחר, וע"ז מקשה רע"א, דמאי קאמר משפט א' דהיינו מצד רוב עדיות וכנ"ל. והרי אי נימא דלא כר' אלעזר אלא שגם בדי"מ ע"ז לוקים מלא תענה, א"כ הוי דינא כמו בב"ג וב"ח, ואין רוב עדיות דלא בעו התראה. ומסיק רע"א מתוך כך, דצריך לומר דאביי לא בא לקיים דברי ר' אלעזר אלא מוכיח דצריך לומר כר' אילעי דדרשינן מן הכתובים למעט ע"ז בדי"מ ממלקות. והנה עו"ש מקשה רע"א במ"ש רבא שא"א להתרות בהם משום דנתרי בהו אימת, אי לאחר שהעידו — מאי דהוי הוי, דכיון שהגיד שוב אי"י לחזור. ואמאי אם נאמר דצריך התראה, הרי כל עוד שלא התרו בהם הוי עשאאילה"ז ולא הוי עדות כלל, וא"כ מצי לחזור גם אחר כ"ד ול"ש מאי דהוי, כי אכתי אין לעדותם תוקף. ומתוך דרבא לא קאי אלא אהא דע"ז בדי"מ, דהתם גם אי לא התרו תתכן בהם הזמה ע"י שישלמו ממון.

ח

וק"ל דלפ"ז גם למסקנה עיקר המחלוקת בין רבא לאביי תלויה ועומדת במה דלרבא לא תתכן התראה בע"ז בדי"מ דלא ס"ל הא דאביי, דאפשר להתרות תכ"ד. ואמאי הדר ביה אביי ואמר לאו מילתא היא דאמרי. דהרי הקושיא דפריך אביי להוכיח דכל ע"ז לא בעו התראה ודאי גם רבא מודה, דהרי לא מצינו ביטום מקום לשום דעה דע"ז בעו התראה. והוא ע"כ מצד סברתו של אביי. וכן לגבי עדות ב"ג — מצד משפט א'. דהרי זה אינו שנוי במחלוקת כלל. ולא נחלק רבא אלא בהא דלמאי דאיהו ס"ל דבדי"מ לא תתכן התראה, ממילא הוי עדות ב"ג מיעוט עדיות וילפינן מרוב עדיות דהם מכאשר זמם ולא בעו התראה, דה"ה גם עדות ב"ג. ואילו אביי דפריך עליה, הוא מצד דסבר, דיתכן התראה בעדות דיי"מ, דממילא לא הוו רוב עדיות דנענשים מכאשר זמם, דהרי איכא נמי ע"ז דדי"מ דנענשים מכח לא תענה דומיא דעדות דב"ג. ומכיון דלא מצינו ע"ז דבעו התראה, מכאן למד אביי שהעיקר הוא כר' אלעי שבפירוש רבתה תורה ע"ז דדי"מ לתשלומין. ונמצא שגם למסקנא עיקר ההבדל בין רבא לאביי בעינו נשאר כמו שהיה, דמקור מחלוקתם אינה אלא אם יתכן לומר שיצטרכו להתרות בהם תכ"ד. ואמאי אמרו דאביי הדר ביה. כן קשה, דנראה מפשטות הגמרא דרק לאביי לשיטתיה הוי קשיא ליה מכל עדיות דעלמא, ואילו לרבא לא קשיא ליה הא כלל, והיינו מצד דס"ל דלא תתכן התראה בשום ע"ז. ואילו לפי רע"א דכל דברי רבא נסבו רק